

Varovy legie

Řinčení tepaného železa sem doléhalo jen jakoby vzdálenou ozvěnou. Kovářská dílna našeho tábora byla vzdálená na padesát stop, přesto až sem byla cítit výheň. Zbrojaři museli opravit spoustu mečů, pancířů, často nějaké to kopí. Nebyla to lehká práce. Tady v Germánii ale není nic snadné. Vlhkost podzimního lesa spolu s těžko proniknutelnou mlhou tu tvoří nehostinnou scenérii obklopující nás ze všech stran. Všude kolem tmavý les a mlha. Je chladno, nepřestává mrholit. Všichni se cítíme stísněně a stále nás přepadají černé myšlenky. Včera si probodnul krk dýkou už třetí centurion. Tohle není normální místo. Takhle nějak přece musí vypadat sám Tartar. A jako v podsvětí trojhlaví Kerberové i tady hlídají podsvětí hrůzu nahánějící bytosti. Ano bytosti, protože tihle tvorové jsou s člověkem jen vzdáleně příbuzní. Kdysi jsem věřil, že Germáni jsou, až na některé oblasti života dané odlišnou kulturou, zvyky a způsobem života, stejní jako běžní Římané. To samé si myslela i většina mojí kohorty pomocných vojenských sborů. To bylo ale předtím, než jsme byli odveleni do provincie Germania Inferior k devatenácté legii.

Bylo to ve dvacátém pátém roce Augustova principátu, ale na příslušné konzuly už si nevzpomínám. Tehdy jsme tvořili zadní voj auxiliárních sborů jedné skupiny legií směřujících od Carnunta do jádra říše krále Marobuda, kterého bylo třeba preventivně porazit v bitvě a nadiktovat mu podmínky příměří. Bylo to tři roky po smrti dobyvatele Drusa a vedl nás sám velký Tiberius. Od tábora Vindobony směřoval druhý proud legií, se kterým jsme se měli spojit nějakých dvě stě mil severně od řeky Danuby. Cílem byla země, která patřivala Keltům, předtím než je vyhnali markomanští Germáni. Tažení ale skončilo ještě než jsme překročili řeku, protože mezitím vypuklo povstání v Panonii, které si vyžádalo přesun většiny legií. My spolu s auxiliemi jsme dostali rozkaz přemostit Danub, postavit tady tábor a hlídat klíčovou oblast až do výsledku diplomacie mezi císařem Augustem a králem Marobudem. A potom, když se Marobud poddal moci senátu a lidu římského, jsme doufali v odchod domů. Naivně jsme si mysleli, že naší přítomnosti zde už není třeba. Vzápětí ale přišel další rozkaz. Brzy přišly posily a tábor se zvětšil. Augustus nikdy barbarům nevěřil. Měla začít další preventivní válka. My jsme se odtud už nedostali.

Chtě nechtě jsme se postupně dostávali do kontaktu s těmi cizími, podivnými barbary. Byli to vesměs špinaví, zarostlí a odpudiví lidé, ke kterým jsme se nejdříve nechtěli ani přibližovat. Mluvili škaredou, zadržávající řečí, které dlouho pořádně nerozuměli ani naši noví tlumočníci. Jedinými Germány, kteří nebudili pohoršení, byli jejich předáci, jakási kmenová knížata, která nás musela povinně navštěvovat a skládat přísahu věrnosti Římu za celý svůj kmen. Pravda je, že nás vojáky neodpuzovaly germánské ženy, zvláště ty se světlými vlasy. Málokterá sice byla opravdu hezká, hezčí než pověstné krasavice v Římě, ale pokud byla, většinou musela „nastoupit službu“ na lůžku nějakého důstojníka v táboře. Ty ostatní občas pobavili prosté vojíny, jako jsem já. Po dlouhých měsících námahy a strádání při budování tábora v cizí krajině jsme na to přece jen měli právo. Alespoň nám to tak připadalo. Hrdým germánským mužům to hodně vadilo, zvláště pokud měli s nějakou takovou před nuptiemi-nevím, jak tomu obřadu u nich říkají-ale strach a nerozhodnost jim nedovolila otevřeně protestovat. Tedy zatím nedovolila. Někteří ale časem potají uprchli do lesů nebo k jinému kmeni, který nebyl v takové blízkosti římského tábora.

Naše, jak to správně vyjádřit...požadavky neskončily jen u žen. Dobytek, obilí, zásoby medovice, vypalované nádoby, dobré koně jsme postupně zabírali pro naše potřeby. Pokud nešlo o důvodné zabavení, byl však majitel vždy odškodněn určitou částkou legionářských solidů, někdy dokonce i aureí. Tábor se rozrůstal v podstatě v malé město, a tak nic nepřišlo nazmar. Mám dojem, že už tehdy někteří předáci barbarů vyzívali ke vzpouře, ale ještě nenašli dostatek rozhodnosti a odvahy, možná jen čekali na vhodnější okamžik. Ten ale nepřišel. Po několika měsících přišli do tábora kolonizační zásoby z provincií, ze kterých jsme mohli čerpat. Částečně jsme dokonce barbary odškodnili kvalitním římským zbožím domácí potřeby, nikdy však zbraněmi. Navíc přišli i římské ženy, takže se celá nervózní situace dál nevyhrocovala. Někteří vojáci ale dále zůstávali s germánskými ženami a dokonce se s nimi oženili. Pokud vím, po skončení služby v armádě dostali malý lán pole nedaleko tábora, teď už vlastně provinčního města, a usadili se tam. Po několika letech se tak náš tábor změnil k nepoznání. Žádná inspekce z Říma sem nikdy nedospěla a naši centurioni neměli důvod udržovat vojenskou kázeň a týrat nás tvrdým výcvikem. Už žádná namáhavá dřina pro potírání zahálky, tvrdé práce na náspu a příkopech, svážení píce, stavebního dříví a paliva, natož důtky v rukou setníků. Obyvatelstvo tábora-města, který již přišel o obrannou palisádu, neboť se zdála zbytečná, se smísilo s barbarským, vojáci přestali chodit se zbrojí a raději se převlékaly za prosté vesničany.

Asi jsme měli štěstí na tribuny a setníky. V celé Germánii nebyl takový klid jako u nás. Několik sborů Germanica a Alauda operovalo na obou stranách Rýna a zatím velmi úspěšně pacifikovalo obyvatelstvo, stavělo cesty, mosty, přechody a průseky na ploše několika set nebo i tisíc centurií. Kultivace zdivočelých bažinatých nížin promořených komáry a jinou havětí byla nesnesitelně namáhavá. Mnohé germánské legie se bouřily pro nespravedlivé zacházení a tamní vysloužilci, kteří měli za sebou třicet let služby, nedostali právo odpočinku. Není divu, že protestovali. Pokud vím, desátá legie u Ubia pochytila své tribuny a několik jich vojáci zabili, pořádek tam musel zjednat sám vojevůdce Germanicus. Doteď koluje zábavná historka o tom, jak při snaze zjednat pořádek proti sobě namířil meč, aby ukázal, že věrnost je mu dražší než život. Jakýsi voják Kalusidius nato vytasil svůj s poznámkou, že je ostřejší. Nepamatuji, že bych se víc nasmál, než když jsem ji prvně slyšel. Nicméně vzpoura byla potlačena. Naštěstí tehdy nepřišel o život Germanikův syn, přezdívaný Caligula, protože potom by byla decimována celá desátá legie, nemluvě o dvacáté, bouřící se 60 mil odtud u Vetera.

Nás se nic z toho prakticky netýkalo. Za tu dobu tady jsme měli možnost seznámit se s barbary a pochopit alespoň v základních rysech jejich způsob života, návyky, obřady a další věci. Jak taky jinak, vždyť jsme vlastně byli nuceni stát se sousedy a potkávali jsme se každodenně. Na chuť jsme jim ale nepřišli, spíše naopak. Přece jen se od nás příliš lišili nato, aby padli všechny bariéry dělící Římana od barbara. A jejich nenávisť a opovržení vůči všemu římskému rostlo každý den. Germánští předáci se snažili v mnohém se nám vyrovnat, začali se holit, naučili se dokonce trochu latinsky a obstarali si římské oblečení a stolovací potřeby do svých dřevěných chýší. Po čase jim už stouplu sebevědomí natolik, že nás vojáky úplně přehlíželi a zdravili pouze tribuny. Když pak jakýsi germánský předák zbil málem k smrti troufalého vojína za to, že mu sváděl ženu, chtěli jsme mu dát co proto, ale jeden centurion nám to nedovolil, dovolávající se jistého Augustova nařízení. To upravovalo vzájemné vztahy mezi římskými posádkami a barbarským obyvatelstvem na obsazovaných územích. Podle něj měl jakýkoliv spolupracující velmož zajištěnu právní ochranu před špatným zacházením ze strany římské branné moci. Tehdy jsme to pustili

z hlavy, nakonec jsme uznali, že jen hájil svoje přirozená práva. O něco později byl ale vojáky stejně pro výstrahu zabit, protože v jeho stanu při náhodné prohlídce objevili úplný depot mečů a kopí, pravděpodobně připravených pro brzké povstání. To byla pro nás lekce. Nikdo tu noc nespal, všichni mysleli na to, že nebytí odhalení, možná už je tou dobou ve spánku probodávali rozzuření Germáni. Do vypuknutí osudné vzpoury už možná chyběly jen hodiny.

A opravdu naši průzkumníci zjistili podezřelý pohyb bojeschopných Germánů i v okolních kmenech. Podle toho tedy také vypadal náš další přístup. Vztahy se citelně ochladily. Všichni jsme teď začali být opatrnější. Prohlídky ve stanech germánských kmenů začaly být pravidelné. Žádný barbar už nesměl nosit bez dobrého důvodu ani ozdobnou dýku. Situace se opět vyostřila, ale díky naší obezřetnosti jsme zachovali v oblasti klid. Jakýsi tribun napsal o chystaném povstání zprávu do Říma, ale po poradě s dalšími ji poněkud pozměnili, takže posel dovezl do centra říše nic neříkající hodnocení zdejší administrativy, kde o chystaném povstání vlastně nebyla zmínka. Důstojníci pochopili, že kdyby přijela vojenská inspekce třeba z Tiberiova hlavního stanu sem, našla by tu neodpuštělný nepořádek především ve stavu armády. Stálo by je to nejspíš propuštění, ale bez statutu vysloužilce, tudíž bez nároku na půdu a žold. Vzpoury se po nedávných incidentech u Ubia i jinde trestaly velmi přísně.

Tak tedy ubíhal čas v táboře až do toho roku, kdy jsme dostali příkaz připojit se včetně záloh k legiím Publia Quinctilia Vara, při jeho tažení proti vzbouřeným Germánům několik stovek mil severozápadně odtud. „Senátor v pancíři“ Varus po nich vyžadoval tak vysoké daně, že se rozhodli dál netolerovat naši přítomnost v Germánii Inferior. Pamatuji si to jako dnes. V těchto končinách je v měsíci September už chladno, nepříjemně mrholí a dělá se mlha. Není divu, že po dlouhém životě v příjemném blahobytu tábora se nám do bitevních vřav vůbec nechtělo. Utěšovali jsme se však vědomím, že jako pomocné sbory snad nebudeme v první linii. A tři legie, stahované postupně z okolních pevností, jsou dost na potření několika problémových kmenů. Varus k nám nejprve promluvil z improvizovaného pódia po vzoru velkého Césara. Vysvětlil nám situaci, své představy o tažení a dosažených výsledcích. Nezapomněl ani na vypočítání odměn po úspěšné akci. Nevím co sliboval, protože už jsem měl myšlenky někde jinde. Představoval jsem si ty míle bažin a lesů, které budeme muset cestou vysoušet a kácet, mosty a pevné cesty, které bude třeba zbudovat a to všechno v co nejkratším čase a v co nejhorsích podmínkách. Napadlo mě, že jsem se měl dát k legiím. Budou odpočívat, zatímco mi budeme dřít jako mezci. Až padneme vysílením, přejdou po našich cestách a zabuší na dveře nespokojených barbarů, načež si vyzvednou bohatou odměnu. Jak je ten svět nespravedlivý. Když jsem ale pokračoval v myšlenkách, najednou jsem se zastyděl. Ti chlapi přece jenom riskují život, i v menších potyčkách jich skoro vždy hodně padne. Mnohem víc jich je zmrzačeno. Už dvakrát nám přítom zachránila jízda život v boji. Snad to tehdy nebylo naposledy.

Varus už mezitím slavnostně nasedal na koně. Byl to hrdý, cílevědomý člověk, který se znal osobně s císařem. Jeho otec byl kvestorem a za občanské války hájil město Corfinium proti Césarově armádě. Byl nucen otevřít hradby, ale dostal milost. Jen díky tomu přišel za tři roky poté Varus na svět. Někteří vojáci tvrdili, že bojoval po Octavianově boku už u Actia, ale to se mi nezdá, protože mu tehdy bylo teprve patnáct. Přátelství s císařem mu každopádně vyneslo jmění i postavení. Jeho kariéru zná skoro každý voják v Germánii nazpaměť. Stal se správcem provincie Africa, potom dokonce i Sýrie, kde se třemi legiemi porazil mesianistickou revoltu židů. Jelikož Augustus si

triumfální příjezd osoboval pro sebe, musel si vystačit s triumfálními odznaky. Nakonec se dostal i do senátu. Teď je už třetí rok správcem Germánie Inferior a jeho znamení VAR máme všichni na donativu. Ne všichni vojáci mu přišli na chuť, ale jeho peníze jsou každopádně velmi oblíbeným artiklem.

Trvalo půl dne, než byly veškeré přípravy na cestu dokončeny a legie se řádně seřadily k pochodu. Co upoutalo moji pozornost hned na začátku byla přítomnost skupiny barbarských jezdců po boku velitele. Někdo mi prozradil, že je to Arminius, vůdce kmene Cherusků, se svou družinou. Prý jakési „pomocné sbory“ našich legií. Cherusk se sám nabídl jako dobrovolný spojenec při potírání svých vzbouřených soukmenovců. Už dřív prokázal loajalitu Římu službou v jezdecku a byl dokonce vyznamenán. Je to docela absurdní situace. V danou chvíli jsem nevěděl, jestli se mám smát nebo vzteky křičet. Nikdy předtím jsem Germánům nevěřil a nepouštěl jsem si je blízko k tělu. Všechny smlouvy mezi nimi a Římem měly nutně jen dočasný charakter. I když byli barbaři srazeni na kolena, ve skrytu duše už znova osnovali plány na vzpouru. Nikdy se nesmiřovali s porážkou. A Římany z duše nenáviděli. Pokud se tenhle Arminius sám nabídl jako pomocník a průvodce, musel mít v plánu něco nekalého. Germáni byli dobří herci a předstírání loajality pro ně byla hračkou. Tou myšlenkou jsem se doslova otrásl. Jakýsi vzdálený hlas ukrytý hluboko v mojí mysli pod povrchem praktických myšlenek mi cosi děsivého našeptával.

Právě jsme vyrazili. Legie se uspořádala do mírové podlouhlé formace, která byla vhodná k svižnému pochodu, ale ne k obraně. S tím, jak jsme postupně zrychlovali krok se hlas v mé hlavě ozýval stále hlasitěji a stále naléhavěji. Opakoval do nekonečna to samé: Všichni tady umřeme. Chvíli jsem si prohlížel obličej své přátel. Vypadali soustředěně a snad i trochu odevzdaně. Zjevně nikdo nemyslel na to, co vrtalo hlavou mně. Nechápu proč jsem byl jediný, kdo vytušil nebezpečí, ale prostě jsem to věděl. Naléhavé myšlenky mi přímo velely jediný příkaz pro blízkou budoucnost. Musím se z téhle pasti nějak dostat. A to za každou cenu. Jinak budou moje kosti už brzy ležet vedle obětního ohně těch prokletých barbarů.

První den pochodu se moje chmurné předpovědi nenaplnily. Všude byl klid a pokračovali jsme stále stejným tempem. Terén byl zatím dostatečně pevný. Procházeli jsme jakýmsi údolím mezi lesy a reliéf byl jen mírně zvlněný. Vepředu jedoucí průzkumné jednotky nehlásily nic podivného. Zjevně nebyl žádný pořádný důvod dělat si starosti. I tak jsem se ale nervózně rozhlížel na všechny strany, až si ze mě už ostatní dělali legraci. U jakéhosi menšího potoka jsme rozbili provizorní tábor. Už dřív tu museli být naši lokátoři, protože tu byl jasně vytyčený půdorys budoucího castella, po obrysu zatlučené kolce a místy i vysekaná vegetace. Tam, kam jednou vstoupila noha Římana, i kaliště změní se v ovocný sad, jak napsal jeden z našich slavných básníků. Znělo to vsutku přiléhavě. V místech, kde byly naše trvalé posádky, bylo okolí už dostatečně kultivované, aby šlo vůbec mluvit o krajině. Hranice mezi provincií a Barbarikem byla víc než zřetelná. Na většině území Germánů se rozprostírala temná a nebezpečná divočina.

Po rozbití tábora a nakupení obraného valu byly rozestaveny hlídky. Stan byl vztyčen pouze uprostřed pro velitele Vara a několik tribunů, vojáci spali pod napnutými plášti nebo látkovými plachtami. Dlouho jsem nemohl usnout, tak jsem zašel za vojákem, který byl na hlídce u zadního voje kolony. Chvíli jsme se bavili o hloupostech, když nás překvapil jakýsi hluk v lese před námi. Oba nás to vyděsilo, zjistil jsem totiž, že smýšlíme o našich vousatých průvodcích podobně. Myslím, že se jmenoval Marcus, ale to už je teď

jedno. Volali jsme směrem, odkud hluk přicházel a pak jsme se tam šli podívat. Našli jsme jen skluzové stopy kopyt v bahně, svědčící o rychlém úprku několika jezdců. Najednou se mi na chvíli zdálo, jako bych slyšel něčí odporný smích. Ale to byl nejspíš jen závan větru mezi stromy.

Ráno jsme byli spraveni o tom, že nás naši „věrní“ germánští průvodci v noci opustili. Bylo to dost podivné a i na tribunech bylo znát, že jsou značně nervózní. To všechno ve mně jen posílilo pocit, že se blíží něco hrozného. Nicméně bylo znovu zatroubeno k pochodu. Postupovali jsme dlouhým zástupem legií, průzkumný sbor vepředu, potom velitelé s osobní jízdou, jádro o dvou legiích uprostřed, následovaly spízní a zbrojní vozy a nakonec promíchané pomocné sbory, včetně našeho. Začátek kolony jsme neviděli, byla dlouhá několik mil. Tři legie - sedmnáctá, osmnáctá a devatenáctá – šest záložních kohort a pomocné sbory, to dělá dohromady asi třicet tisíc mužů. Bylo nás hodně, ale v této formaci jsme byli velmi zranitelní. Jelikož lesnatý terén nedovoloval rozprostřít se do plochy, byli jsme roztažení na značnou délku. Ideální cíl útoku dobře organizovaných skupin barbarů, jak mě ihned napadlo. Naši velitelé spíš už jen doufali, že k ničemu nedojde, než že by v to opravdu věřili. Noční útěk germánských předáků nevěstil vůbec nic dobrého.

Moje nálada byla stále chmurnější. Vlastně jsem se přistihl, že přemýšlím už dopředu o tom, jak se zachovám až dojde k útoku. Nějak jsem už věděl, že brzy přijde. Jakoby ve shodě s mojí náladou se rapidně zhoršoval i terén, kterým jsme procházeli. Už to nebyla pevná cesta, nohy se nám stále častěji bořily do rašeliny a bahna, kde nám okované vojenské kaligy nebyly nic platné. Každý muž z auxilií sebou táhl výzbroj a zásoby o váze kolem sta liber, což po nějaké době nutně začne bolet. Postupovali jsme pomalu a s obtížemi. Ke všemu v dálce začalo hřmít, blížila se bouřka a hrozilo, že tažní koně a muly se začnou plašit. Ale my jsme šli dál, jako posvátní obětní voly na Kapitoliu, šli jsme poslušně na porážku. Přesně tak mi to připadlo, když jsem s vypětím všech sil vytahoval po lýtka zabořené nohy z rašeliny, jen abych při dalším kroku znovu stejně hluboko zapadl. Když už jsme na chvíli vybědli z bažin, prodírali jsme se hustým lesem, přeskakovali spadlé kmeny obřích trouchnivějících stromů a kořenové vývraty. Napadlo mě, že nás Arminius se svou čeládkou dostal přesně tam, kde nás chtěl mít. Skvěle vycvičení legionáři, kteří by si na otevřeném poli poradili hravě s jakýmkoliv nepřítelem, tady nemohli prakticky vůbec manévrovat. Nehledě na tělesné vyčerpání, které nám všem naléhavě hlásilo svůj neodvratný příchod. Jízda musela koně vést za sebou, několik už dokonce zapadlo a bylo nutné je utratit. Když jsem se pak podíval pozorně na obličej jednoho centuriona, který nás právě míjel, bylo mi vše jasné. Velení už to ví taky. Arminius nás zavedl do pasti. Počká, až budeme úplně vysílení a pak zaútočí. Nechápal jsem, proč se potom ještě držíme původní trasy. Šli jsme dál a udržovali stále stejné tempo. Ale asi to byla opravdu nejbližší cesta z nepřístupného terénu. Vrátit už jsme se nemohli.

Nedělal jsem si o našich vyhlídkách žádné iluze. Přesto se další dva dny nic nedělo. V noci jsme rozbili provizorní tábor a postavili hlídky, na kterých se museli vystřídat skoro všichni zdraví muži. Ráno jsme pokračovali dál. Někteří vojáci onemocněli z vdechování výparů, jiní dostali horečku. Asi pět jich během toho dne zemřelo. Je to hrozné, ale vlastně jsem jim záviděl. Oni se tomu vyhnou. Později jsme je na jednom místě všechny hromadně pohřbili. Pancíř a přilbu jsme mrtvým nechali, vzali jsme jenom zbraně, aby případně nepadli do rukou barbarů. Čtvrtý den po útěku Arminia jsme konečně došli na okraj nějaké rozsáhlé, do dálky se táhnoucí nížiny. Podle veselých výkřiků vojenských kartografů jsme pochopili, že jsme dospěli k jihovýchodnímu okraji Saltus teutoburgiensis, nížině podél

teutoburského hvozdu. Náš cíl nebyl už dál než asi třicet mil poměrně příznivým terénem. Po pravé straně nížiny se reliéf zvedal a přecházel v dost strmý kopec porostlý hustým lesem. Nalevo se pak táhly neproniknutelné mokřady. Hrůzostrašný hercynský les na svahu napravo, neprostupné bažiny nalevo. A mezi tím se pomalu táhla naše dlouhá kolona. Napadlo mě, že Varus ani nehledá nejlepší cestu z hrozící katastrofy. Chce prostě jen splnit svůj úkol nehledě na změněné okolnosti. Nedocenil asi nebezpečí, jakému nás všechny vystavuje takovým jednáním. Nebo možná, a to je ještě horší, je mu to jedno. Jak jsem se rozhlížel po kraji lesa na kopci nad sebou, moje nervozita dosáhla vrcholu. Už jsem nemohl rozlišit, jestli se potím námahou nebo stresem. Pak se ale v jediném okamžiku něco zvláštního stalo. Najednou jsem pocítil jakýsi podivný pocit úlevy a zadostiučinění. Nedokázal jsem si to vysvětlit. Měl jsem prostě pravdu, moje předtucha se potvrdila. Po tváři mi přeběhl úsměv. Vždyť je to vlastně už jedno. Doklopýtali jsme až na jateční dvůr. Musí to začít každou chvíli.

Najednou mi cosi zasvištělo nad ramenem a voják jdoucí přede mnou se zhroutil s tichým záupěním k zemi. V zádech měl dlouhý germánský šíp. Prudce jsem se otočil. Na celém návrší se z lesa řítily tisíce germánských bojovníků se strašným odhodlaným řevem. Většinou byli opěšalí, ale mnoho jich mělo i koně. Běželi rychle po pevném povrchu návrší směrem k nám, zatímco mi jsme se nemohoucne brouzdali v bahně. Propukl všeobecný zmatek. Centurioni ani nestačili zatroubit k zformování řady. Další šípy se zabodávali kolem nás do země, několik málo z nich si našlo i lidský cíl. Štíty jsme měli přivázané za zády, meče byli většinou na zásobních vozech, o lucích nemluvě. Těžký pochod si vyžádal snížení celkové zátěže vojáků, takže většina zbraní byla naložena. Tenhle hazard se teď krutě nevyplatil. V podstatě nikdo nebyl připraven k boji. První Germáni už mezitím útočili ve vlnách na přední část kolony. Vrhali se po hlavě do boje v semknuté řadě, tvrdě udeřili a potom zase rychle ustoupili a všechno několikrát zopakovali. První úder musel být zdrcující, ale vepředu šli dobře vycvičení legionáři, kteří po několika prvních útocích Germány odrazili. Přece jen se jim povedlo shluknout se do kruhů kolem vozů, kde měli chráněná záda a bojovali tváří v tvář zuřivým hordám. Na nás se zjevně soustředila slabší část jejich útoku, přesto se už po krátké době dokázali probojovat k našim vozům a pobít většinu tažných zvířat, takže nepohyblivé vozy nám pak už nebyly k ničemu. Nějaký člověk skočil na vůz a začal házet vojákům oštěpy a meče, ale mnozí byli tak zesláblí nebo vyděšení, že jim doslova vypadávali z ruky. Absence výcviku zvláště v pomocných sborech byla teď hodně znát. Celá obrana se hroutila. Mám za to, že díky předchozím obavám jsem si nechal meč u sebe, protože si pamatuji jen tolik, že jsem se zuřivě oháněl kolem sebe a ustupoval jsem směrem k jedné straně návrší. Bez meče bych neměl nejmenší šanci. Doteď tomu sám nemůžu uvěřit, ale musel jsem zabít aspoň deset útočníků, jinak bych nevyvázl. I tak jsem měl obrovské štěstí, protože právě ve chvíli, kdy jsem ustupoval, či spíše bezhlavě utíkal do kopce s čekajícími germánskými zálohami, legionáři začali mít dole převahu. Arminius, jehož přítomnost jsem tušil někde tím směrem, musel zřejmě právě dát povel k posílení pozic dole u kolony. Germánští jezdci, byli to snad Brukterové nebo Chaukové, vyrazili tryskem do ohniště bitvy. Nikdo mi v zápalu boje nevěnoval sebemenší pozornost a prohnali se kolem mě ve vzdálenosti snad jenom několika kroků. Hlína odražená od jejich kopyt mi létala za krk a do tváře. Bylo mi úplně jedno, kam běžím, jediné co mě zajímalo byl útek od bitevní vřavy dole. Jen díky odpoutání jezdců jsem nepozorovaně proklouznul vstupním otvorem v náspu, který tady barbaři museli v rychlosti vybudovat, do křovin na okraji lesa. Tam jsem se vyčerpáním svalil, sípavě oddechoval a sbíral síly.

Vůbec nikdo tady nebyl. Všichni Germáni se odhodlaně vrhli do boje. Na chvíli mě napadlo, že tohle musí být konec dějin. Apokalypsa jako ze starých textů. Pak jsem vyčerpáním usnul.

Dole se rozhořel boj naplno. Nevím, jak dlouho jsem tam ležel, ale řinčení zbraní a křik raněných ke mně doléhal velmi dlouho. Až příliš dlouho. Germánů musely být desetitisíce a stále přicházeli další. Šlo o hotovou koalici mnoha germánských kmenů. Za dobu pobytu v Germánii jsem se je naučil rozlišovat. To nebyli jenom Arminiovi Cheruskové, byli tu Chattové, Marsové, Brukterové i Chaukové. Budou se přidávat postupně, pokud uvidí, že Arminius vítězí. Dosud nikdy nedošlo k tak rozsáhlé vzpouře v žádné provincii, snad s výjimkou Pannonie. Opět jsem se pohroužil do myšlenek. Mohl to někdo kromě mě vůbec přežít? Nevěřil jsem tomu. Pokud ale jsem opravdu jediný svědek téhle strašné události, musím se dostat pryč a všechno vypovědět v Římě. Musím se dostat do Říma...Řím. Při tom slově mi vyhrkli slzy do očí. Ve srovnání s tímhle divokým peklem, plným tmy, bahna a smrti je Řím opravdovým nadpozemským královstvím. Možnost se tam vrátit odtud je jako vyváznout z ohně Tartaru a vstoupit na pole Elysejská. Řím je světlo a tam, kde jeho moc nesahá, je jenom tma. Teprve nyní jsem byl schopen docenit ta slova, která jsme memorovali kdysi ve škole. Ano, musím se dostat do Říma, a to jakýmkoliv způsobem a za jakoukoliv cenu. Věděl jsem, že když tady zůstanu ležet, nakonec mě určitě objeví. Tak tedy všechno nebo nic.

Opatrně jsem se zvedl na roztřesené nohy a chvíli se jen rozhlížel. Výhled mi zakrývaly keře, ale dole na planině byl už podivný klid a ticho. Vozy stály dál tam, kde se zastavily a kolem nich ležela pobitá těla desítek Římanů i barbarů. Všude kolem se válela spousta předmětů, zbraní a mincí. Ale přední část kolony, která zjevně zůstala pohyblivá, musela pokračovat v pochodu a přitom se dál být, protože už byla pryč z mého dohledu. Varus asi hledal strategickou pozici, ze které by mohli lépe odolávat útoku. Germáni je sledovali. Bylo to nemožné a přece to byla pravda. Nikdo tu nebyl. Jen ty vzdálené zvuky boje. Nad hlavou mi opatrně a zatím nesměle začali prozpěvovat ptáci. Někde za mnou zurčel tiše lesní potok. Všude byl najednou klid a mrtvé ticho. Chvílemi jsem ještě matně zaslechl vzdálený hluk bitevní vřavy. Ale ještě něco jsem zaslechl. Asi na délku jednoho čtvrtstadia ode mě za malým přírodním náspem bylo slyšet frkání a dupání. Nejprve jsem se vyděsil možnosti, že tady snad přece čekají další germánští jezdci. Ale jinak bylo úplné ticho. Žádné jiné zvuky. Hned mi to bylo jasné - je to jen jeden kůň a ten navíc ani nemá jezdce. Možná ho zabili v bitvě a kůň se pak sám vrátil do bezpečí lesa, napadlo mě. Každopádně je to nečekaně velké štěstí, že jsem na něj narazil. V sedle jsou moje šance na únik přímo nesrovnatelně lepší.

Konečně jsem se tedy odhodlal vylézt z dočasného úkrytu. Ještě jednou jsem se rozhlédl na všechny strany a vyrazil jsem. Obezřetně jsem se plížil směrem k opačné straně náspu a usilovně přitom přemýšlel, jak to zařídit, aby se mě zvíře neleklo a nesplašilo se. Všiml jsem si krvavé rány na svém lokti a překryl jsem ji záhybem vojenského pláště, protože koně jsou prý z krve velmi nervózní. Napadlo mě, že nejlepší bude rychle vyskočit zpoza svahu před koně a chytout ho za uzdu, než se vyděsí a pokope mě. Ten kůň měl nejspíš cenu mého života, nemohl jsem si dovolit ho nechat utéct. Chvíli jsem jenom tak stál na rohu náspu a sbíral odvalu. Zhluboka jsem se nadechl. Tak tedy znovu. Ted' nebo nikdy. Odrazil jsem se a co nejrychleji se vyřítit za násep. V momentě už jsem vztahoval ruku k hlavě zvířete, když jsem koutkem oka zaznamenal cosi tmavého a velkého na jeho hřbetě. Strnul jsem v pohybu a okamžitě zvrátil oči nad koně...jezdec. Seděl naprosto tiše

a neslyšně, jeho kabát měl barvu splývající s okolím a můj již nějakou dobu slabší zrak ho nerozpoznal včas. Byl to samozřejmě Germán. Vypadal stejně ohromeně jako já. Nečekal, že by se před ním dnes ještě objevil živý Říman. Nekonečně dlouhý okamžik jsme si hleděli z očí do očí. Nevím, jestli jsem v těch jeho spatřil záblesk nenávisti. Vzpamatoval jsem se jako první. Impulsivně jsem vytasil meč a zakrvácenou čepelí zamával varovně ve vzduchu. Kůň se vyděsil, vzepjal na zadních a jezdce doslova vymrštil ze sedla. Bylo to pro něj těžké dopadnutí. Okamžitě ztratil vědomí a zůstal ležet na zádech kousek přede mnou. Stalo se to strašně rychle, i když mi to připadlo jako celá věčnost. Pomalu jsem se k němu přiblížil s mečem stále namířeným na jeho hrud'. Přesvědčil jsem se, že je opravdu v bezvědomí. Teprve potom jsem se odhodlal prohlédnout si ho zblízka.

Jeho zjev působil neobvykle na germánské poměry. Měl zastřižené vousy, uhlazenou tvář a vůbec působil úctyhodným dojmem. Samotného mě překvapilo, že jsem k němu začal cítit jakýsi respekt. Sebral jsem mu nejdřív meč a plášť. Pak jsem si náhodou všiml ornamentu na jeho rameni. Na první pohled mi nepřišel nijak zvláštní. Zřejmě nějaká germánská rituální skica. Pak mi to ale nedalo a podíval jsem se lépe. Bylo to předělané znamení, které jsem dobře znal. Původní obraz byla zcela jistě vítězná římská orlice a nápis SPQR, odznak legií! U Jupitera, ten hnusný zrádce Arminius tu leží přede mnou. Jak si s námi mocný fatus umí zahrát, napadlo mě. Nebylo tajemství, že ten barbarický zmetek dřív sloužil v naší armádě jako pomocný velitel jezdeckva. Symbolika přitom mluvila jasně. Ten pes na jeho paži zvěstoval odhodlání bojovat proti Římu do posledního dechu a jeho doširoka rozevřená tlama symbolické roztrhání nepřítel v zubech. Kůže pod znakem byla zahojená, takže ho musel nosit už dlouho. Před Varem a jeho tribuny asi nosil dlouhé rukávy.

Otřel jsem si pot z čela. Hrot čepel jeho vlastního meče jsem mu položil na krk. „Tak teď jsi dobojoval, zrádce“, pronesl jsem nahlas. Jako odpověď se nedaleko ode mne ozvalo několik hlasů. Přicházely zpoza malého lesního kopce vlevo. Zatracená smůla, tak přece jen se odtud živý nedostanu. Samozřejmě to nebyly římské hlasy. Arminiovi družiníci se určitě vrací se zprávami z bojiště. Vědí dobře, kde jejich velitel čeká. V hlavě mi okamžitě propukl zmatek. „Musíš rychle zmizet“, říkalo mi mé zbabělé já. „Nejdřív ho zabij, je to zrádce Říma“, napovídalo mi mé čestné já. Učili nás přece nebát se položit život za naši věc. Jsem Říman. Musím to přece udělat. Ještě to stihnu. Jiskra odhodlání ve mně zažehla plamen pomsty. Rozpřáhl jsem se k mocnému úderu, ale nenašel jsem odvahu dokončit vražedný pohyb. Ztuhl jsem na místě. V jeho tváři bylo něco podivného, co mě přimělo k nehybnosti. Ten odporný, vychytralý barbar, ten zatracený zločinec byl přece jenom... člověk. Jako každý Říman, Berber nebo Numid'an. Nebyla to obluda z mýtů, jak jsem se o barbarech dlouho snažil namluvit sám sobě. Tohle byl velký muž, velký nepřítel. Prostě někdo, kdo měl štěstí při narození, že mu hvězdy určily velký osud. Měl odvahu jako jediný z mnoha postavit se do čela tak obrovského podniku. Musí svůj národ milovat stejně vroucně, jako já Řím. Nejspíš ale mnohem víc. Ne, já nemám právo mstít se za Řím. Jsem jenom obyčejný pěšák. Nadejde čas, kdy se Řím za své mrtvé pomstí sám. Ale nejdřív musí senátoři poznat hrůzu, kterou jsem viděl a cítil já dnes. Musí pochopit... jedině pak může Řím trestat.

Uplynulo jen pár chvil a za stromy jsem už rozeznával jednotlivé postavy bojovníků. Zatím o mně nevěděli, ale to se velmi brzy mělo změnit. Nemohl jsem už čekat ani o vteřinu déle. Zanechal jsem Arminiovi důkaz svojí přítomnosti, vlastní legionářský meč

jsem zabodl až po rukojeť do jeho pláště. Bude vědět, že jsem ho mohl snadno zabít. Pochybuji ale, že mi za to bude vděčný. Nejspíš to bude brát jako neodpuštělnou potupu a pošle za mnou celou setninu jezdecka, aby mu přivezli mou hlavu. Tělo k ní ale už potřebovat nebude. Kůň stál jen pár kroků ode mě. Stačil jeden pohyb a seděl jsem mu pevně v sedle. Na nic už jsem nečekal a vyrazil tryskem opačným směrem, než odkud se blížili Arminiovi družiníci. Za zády jsem po chvíli slyšel vzdalující se projevy zděšení nad jejich nečekaným objevem. Málem bych se tomu i zasmál, ale byl jsem prostě příliš vyčerpaný. Velitelský kůň byl naštěstí dobře nakrmený a odpočatý, takže jsem se rychle vzdaloval z místa hrůzy. Naštěstí jsem se ve svém úsudku zmýlil. Nejspíš mě tehdy mohli snadno sledovat a včas dopadnout, ale mám dojem, že jim Arminius sám zakázal jít po mé stopě. I jemu tedy byla vlastní čest a válečnická hrdost. Naštěstí pro mě.

Bitva pokračovala ještě celé tři dny. První noc dokázali legionáři postavit tábor a ubránili se i nočním útokům. Další noc už jim to vyčerpání a velké ztráty nedovolily. Varus si potom sám vzal život, stejně jako zbytek velení. Věděli, co by je čekalo v germánském zajetí. Zbývající část legie ještě ustupovala do lesů, kde se marně vojáci pokoušeli zaujmout postavení k obraně. Byli to stateční muži, odhodlaní padnout do posledního. Mnoho útočníků pobili, ale stále přicházeli čerstvé posily, právě tak, jak se k povstání přidávaly další kmeny. Na místo jednoho zabitého barbara nastoupilo brzy deset jiných. Když už nakonec zbývaly jen roztroušené skupinky, pokoušeli se na jakýmkoliv směrem uprchnout nebo páchali hromadně sebevraždu. Mnoho jich ale bylo zajato a surově umučeno u obětních oltářů barbarských bohů. Z původního počtu třiceti tisíc se zachránilo útekem jen několik desítek legionářů. A to včetně mě.

Ve zdraví a se štěstím jsem dojel do Diany Treverorum, kde se o mě příkladně postarali, takže jsem se poměrně brzy zotavil. Zanedlouho jsem pak byl poslán do Říma, abych vypověděl vše o nešťastné bitvě císaři Augustovi. Nesmírně ho to zasáhlo. Někdo tehdy tvrdil, že dokonce běhal bos po chodbách svého paláce a křičel jakoby na živého Vara, aby mu vrátil ztracené legie. Myslím si, že to jsou jenom povídačky. Jednou se určitě najde pisálek, který o tom napíše dobrou knihu. Jak jsem ale poznal osobně císaře Augusta, nemohu tomu věřit. Je to velmi inteligentní a emocionálně vyrovnaný člověk. Nesnesl by chodit neoholený, natož běhat nahý po chodbách. Těch povídaček tehdy kolovalo po hlavním městě hodně. Také se třeba rozšířilo, že nás zradilo našich šest pomocných kohort, složených většinou z germánských dobrovolníků, kteří se prý v boji přidali k Arminiovi. Nemám sice Germány rád, ale tohle tvrzení jsem musel naprosto odmítnout. Oni jako jedni z prvních vyrazili proti útočícím hordám a nikdo z nich bitvu nepřežil. Na jejich věrnost bych přísahal samotnému Martovi.

Teutoburský les bude navždy žít v mojí paměti i v paměti Říma. Byla to určitě jedna z nejstrašnějších bitev v dějinách a pro nás už navždy bude vztyčeným prstem. Clades Variana musí být nadále mementem pro všechna naše území. Žádného římského vojevůdce už nesmí zaslepit pýcha a víra v osobní neporazitelnost. Legie s číslem sedmáct, osmáct a devatenáct už nikdy nebudou obsazeny novými odvody na paměť obětí této katastrofy. Celé město se zahalilo do smutku a lidé naříkají a modlí se přímo na ulicích. Chrámy jsou přeplněné dary a lidmi prosícími Bohy o smilování. Jenže oni tam nebyli. Nemůžou to nikdy pochopit.

V Římě se po čase objevilo několik dalších vojáků, kteří bitvu přežili. Narozdíl ode mě ale většinou nebyli schopni o těch věcech mluvit. Prožitá hrůza je připravila o duševní zdraví. Až po mnoha letech, pokud tak dlouho žili, zaznamenali jejich vyprávění některé

historici. O mě se už potom nikdo nezajímal. Otevřel jsem si malý krámk s jídlem v suburské čtvrti, oženil se a vedu celkem spokojený život. Na Germánii už nechci vzpomínat. Zakázal jsem si jakkoliv se k ní vracet, a tak mi ani nepřinesla radost zpráva o vykonané pomstě za tuto hroznou potupu římských legií.

Vojevůdce Germanicus, o kterém jsem se už zmínil, vrátil několik let po bitvě čest našim odznakům. Někteří vojáci, kteří tehdy také přežili, osobně vedli jeho vojsko na místo naší největší porážky. Bylo jich mnohem víc a pod schopným velením byli neporazitelní. Když došli až na místo barbarských obětišť, padl prý Germanicus na kolena a třesoucím se hlasem přísahal pomstu Arminiovi. Pouze při této myšlence mi naposledy vyhrkly slzy do očí. V duchu jsem přísahal veškerému našemu božstvu, že tentokrát bych šel hrdě a s radostí na smrt, jen abych odčinil hanbu, kterou mému národu přinesla teutoburská bitva. Vojáci potom celé dny uklízeli těla tisíců mrtvých do hromadných hrobů. To byla snad ještě větší hrůza než samotná bitva. U některých těl šlo ještě rozeznávat rysy obličejů. Někteří vojáci dokonce rozeznali rysy svých přátel, jinde je poznali už jen podle vyrytých nápisů na opascích nebo pancířích. Bylo mi hrozně při myšlence, jak těsně jsem tomu všemu unikl. Měl jsem tu vlastně ležet taky.

Pohřbívání zabralo celé dva dny. Když byli konečně hotoví, kdosi pateticky deklamoval Ciceronův výrok, že „dějiny jsou matkou moudrosti“ a učí nás, jak neopakovat naše chyby. Všichni ale věděli, že v tuto chvíli nikdo Varovu chybu nezopakuje. Od této chvíle byli legionáři vraždícími stroji, bojujícími ochotně a bez soucitu. Návštěva místa katastrofy vzbudila v celém vojsku touhu po krvavé odplatě. Germanicus využil kmenových rozepří v rodině Arminia a zahnal ho do úzkých. Jeho vlastní krev, kterou tak vroucně miloval, ho byla nakonec ochotna vydat na smrt. Postupně od Arminia odpadávaly spojenecké kmeny, které jsme k tomu přiměli pohrůžkou, nebo v horším případě totálním vyliďněním a následným vypálením celých osad. V několika velkých bitvách jsme pak získali zpět čest, slávu i standarty s insigniemi mrtvých legií, vyjma jedině. V poslední bitvě, která si nijak nezadala v hrůze a počtu mrtvých na obou stranách s tou v Teutoburském lese, byl zabit i samotný Arminius. Ztratil už předtím všechno a zemřel v bitvě jako pravý muž. Padl jako jeden s posledních, když se zuřivě bránil na jediném zbývajícím neobsazeném návrší mnohonásobné přesile. Byl skutečným vůdcem svého lidu a dokonce i hrdí Římané jeho nevšední statečnost dokázali ocenit. Germanicus nikomu nedovolil pod trestem smrti zneuctit památku velkého válečníka. Jedno překvapení však ještě mělo přijít. Když byla prohlédnuta Arminiova zbroj, našla se i velmi podivná dýka, odlitá z římského meče. Dlouho o tom pak kolovaly nejrůznější zvěsti. Jen já ale věděl, z kterého meče pocházela.

Doslov:

Bitva v teutoburském lese, která se údajně odehrála 9. 9. roku 9 n. l., patří k nejvýznamnějším historickým událostem antiky. Znamenala přelom imperiální politiky Říma a alespoň dočasné opuštění snahy podnikat další výboje do vnitrozemí Germánie. Hranice mezi oběma nesourodými světy se pak v podstatě stabilizovala na řece Rýn. V dané oblasti (dnešní údolí Lippe a nížiny kolem Kalkriese) zůstala po bitvě jen jedna pevnost jménem Aliso v rukách Římanů. Obrana pevnosti proti obrovské přesile vedená prefektem Luciem Caediciem je jedinou úspěšnou stránkou konfliktu na straně Římanů.

Vojáci z této pevnosti také jako první začali pohřbívat mrtvé v blízkém okolí v hromadné hrobce uvnitř opevnění. Někteří přeživší vojáci se dostali až k Rýnu, kde včas varovali před hrozící invazí Germánů do římské Galie. Velitel Lucius Nonius Asprenas (Varův synovec) nato poslal z oblasti dnešního Mainzu dvě legie (I Germanica a V Alaudae) k obsazení pevností Cologne a Xanten. Jen tento včasný tah zabránil hrozící germánské invazi. Ve stejné době pochodovaly další dvě legie (XX Valeria Victrix a XXI Rapax) pod velením budoucího císaře Tiberia od Dunaje směrem k Rýnu. Chystala se nová odvetná válka. Ještě před smrtí potřeboval Arminius utužit své spojenecké svazky a tak poslal Varovu uříznutou hlavu králi Marobudovi, který sídlil kdesi na dnešním území středních Čech. Vůdce Markomanů nabídku prozřetelně nepřijal a opět tak osvědčil svou loajalitu vůči Římu. Hlavu poslal císaři, který ji nechal pietně pohřbít. Sám Marobud se musel později uchýlit pod ochranu říše, protože jeho věrnost zájmům impéria vyvolalo nevoli u jeho soukmenovců. Dožil v Ravenně, kde ostatně strávil i valnou část svého mládí.

Neklidná doba romantismu přinesla v německých oblastech enormně zvýšený zájem o slavnou bitvu „německých“ dějin, která v představách jejich autorů zabránila romanizaci země a uchovala pravé, neposkvrněné německví. Arminius (resp. Hermann, jak ho překřtil již reformátor Martin Luther) se stal symbolem národního boje Němců za svobodu. Již za napoleonských válek se začala zdůrazňovat podobnost obou zneprátelených stran, Francie jako dekadentní dědic Římského impéria a Německo coby následovník svých nikdy neporobených předků. Roku 1875 pak byla v euforickém duchu čerstvě sjednoceného Německa za přítomnosti císaře Viléma I. odhalena monumentální socha „Hermanna“, takzvaný Hermannsdenkmal, postavený především ze soukromých prostředků štědrých donátorů. Socha se dnes nachází v Detmoldu. Donedávna však nikdo netušil, že bitva se ve skutečnosti odehrála celých 80 kilometrů odtud.

Až do roku 1987 bylo známo jen tolik, že osudné střetnutí se odehrálo někde mezi řekami Emží a Vesperou. Právě v tom roce však jistý anglický inženýr pátral s detektorem kovu po cenných nálezích v oblasti Kalkriese (u města Bramsche, nedaleko Osnabrücku). Během několika hodin objevil v zalesněné a trochu bažinaté krajině obrovské množství mincí a tři olověné střely do praku. Když se na místo sjela větší skupina archeologů, bylo jasno. Došlo zde ke konfliktu velkých rozměrů. S postupujícími vykopávkami nálezů přibývalo a díky archeologii začal genius loci vyprávět dech beroucí příběh. Tohle už nebyly jen řádky z Tacita, Velleia Paternula nebo Cassia Diona. Všechny vykopané předměty a kosti tu ležely tak, jak v září roku 9 naposledy spatřily sluneční svit. Byla objevena celá kostra tažné muly se zlomeným vazem, pohřební jámy plné lidských kostí i se stopami smrtelných poranění. Kusy látky, železná udidla, části pancířů nebo postroje tažných zvířat jsou tu nalézány ve velkých počtech. Vykopávky také napovídají, na jak ohromné ploše se bitva odehrála. Lokalita už přesáhla plochu pětadvaceti kilometrů čtverečních a stále se zvětšuje. To potvrzuje podání historiků o několikadenní bitvě a stálém pochodu bojujících legií. Jedná se o nejrozsáhlejší výzkum starověké bitvy v otevřeném prostoru.

Když se dnes podíváte na reliéf oblasti, zjistíte, že se za těch 1995 let příliš nezměnil. Vrch Kalkriese Berg je vysoký asi 157 metrů a okolo jeho severní strany se dodnes rozkládají nevysušené bažiny známé jako Grosses Moor. Dnes je okolí samozřejmě již značně zrekultivováno, vede tudy silnice a průměrná hustota zalidnění je určitě přes 100 osob na kilometr čtvereční. Ale pozůstatky jakési germánské osady a k ní vedoucí

komunikace z doby bitvy byly objeveny nedaleko odtud. Krajina tedy nemohla být až tak neprostupná, jak by se mohlo zdát. To vede mnohé vědce k rozpakům.

Odehrála se tedy první část bitvy právě tady? Není to ještě zcela jisté, ale upevňovací spona pancíře jakéhosi Marca Aiuse z I. Fabriciovy kohorty nalezená na místě bitvy, stejně jako náhrobek prvního centuriona osmnácté legie Marca Caelia, se tomu zdají nasvědčovat. Dávná historie vydává svá svědectví vždy pomalu a neochotně. Zmíněný náhrobek byl objeven v Xantenu již roku 1630 a dnes je umístěn v Rheinisches Landesmuseum v Bonnu. Nápis na něm praví:

„Marku Caeliovi, synu Titovu, z Lemonského kraje Bononie, prvnímu setníkovi legie osmnácté. Padesát tři a půl roku. Padl v bitvě Varově. Jeho kosti mohou být složeny zde. Publius Caelius, syn Titův, z Lemonského kraje, vztyčil bratrovi na památku.